

ИЗ ИСТОРИЯТА НА ЛИТЕРАТУРНИТЕ ВРЪЗКИ МЕЖДУ РУСИ И ЮЖНИ СЛАВЯНИ

Взаимните връзки между старата руска литература и старите южнославянски литератури (българска и сръбска) много отдавна са предмет на проучване. В тази област на науката е писано досега най-много от руски, български и сръбски учени. Броят на изследванията става още по-голям, ако се вземат под внимание и проучванията изобщо върху културните отношения между тези три братски народи, чието културно развитие има много общи черти и тенденции. Закономерно явление беше в началото на тези проучвания да се издирва и посочва влиянието на южнославянските литератури върху средновековната руска литература, поточно върху най-стария период от нейното развитие. Такова е наистина началото на техните взаимоотношения, но само с него не се изчерпва характерът на взаимните връзки между руската и южнославянските литератури. Защото древна Русия не само приема културни ценности от славянски юг, но на свой ред и тя влияе върху културното развитие на български и сръбски произведения на руската литература проникват в старата българска и сръбска литература. Този процес е особено силен от XVI в. насам, но такова влияние съществува и преди XVI в., макар в по-слаба форма.

Тази постановка на проблема за руско-южнославянските културни и по-специално литературни отношения пръв даде известният руски учен-славист М. Н. Сперански. Изложена първо във встъпителната му лекция „Деление истории русской литературы на периоды и влияние русской литературы на югославянскую“ (Русский филологический вестник, XXXVI 1896, кн. 3—4, стр. 193—223), нея понататък той постоянно разработва и в редица други свои изследвания (напр. Сербское житие Феодосия Печерского, Откуда идут старейшие памятники русской письменности и литературы?, Югославянские и русские тексты „Сказания о построении храма Софии Цареградской“). Своите многогодишни наблюдения върху този обикнат проблем Сперански приживе успява да изложи в монографията си „К истории взаимоотношений русской и югославянских литератур (Русские памятники письменности на юге славянства), печатана през 1923 г. в Известия Отделения русского языка и словесности Русской академии наук (т. XXVI, стр. 143—206). Тук авторът утвърждава: „Числеността на

тези факти — руски паметници от единия или другия тип посочени съчинения, които били в употреба у южните славяни, участието на руски книжовници в живота на южнославянските литератури — макар и да не е така голяма, както числото на южнославянските паметници в практиката на писмеността от стария период, все пак е доста значителна, така щото вече може да бъде поставен по-общият въпрос за ролята на руската литература в южнославянската, както ние на времето поставяхме и решавахме въпроса за ролята на южнославянската литература върху руската“ (стр. 12).

Това правилно методологическо указание на Сперански заляга в научната литература след него; тази мисъл той развива в по-новите си трудове, подготвени за печат, но останали необнародвани.

Многобройните проучвания на Сперански с право го очертават като учен, който не само познава най-добре взаимните връзки между старите литератури на български, руски и сръбски, но и който е дал най-голям принос за разкриване историята на тези връзки. Тъкмо тази оценка може би редом с констатацията, че проблемът за руско-славянските връзки през XI—XVII векове, представляващ голям научен интерес, все още се нуждае от разработване, е послужила като повод да се обнародват някои от изследванията на Сперански, останали в неговия архив.

Такъв характер има посмъртната книга на М. Н. Сперански „Из истории русско-славянских литературных связей. Сборник статей“ (Москва, 1960 г., 234 стр.). Тази ценна книга излиза под редакцията на В. Д. Кузмина. Изданието е придружено с кратко предисловие и също така кратки бележки на редактора за по-местените изследвания. В предисловието си В. Д. Кузмина очертава, макар и съвсем накратко, творческия път на Сперански, главните насоки на неговите издирвания и научни трудове, като по-специално спира вниманието си върху проучванията му за руско-южнославянските културни отношения, които и според нея все още се нуждаят от допълнителна разработка. Кузмина подчертава ръководната мисъл в научната дейност на Сперански — взаимното обогатяване на литературите и изкуството у славянските народи да се изучава в процеса на техните многовековни общения. Заслужава да се приведат нейните думи: „Дълбокото уважение към

това, което е внесъл всеки славянски народ в общата съкровищница на културата, широкият историко-културен фон, огромната ерудиция и свободното владение на разнообразен архивен материал от XIV—XVII в. в. отличават публикуемите изследвания на М. Н. Сперански по изучаването на руско-славянските връзки в областта на литературата и изкуството“.

В грижливо подготвената книга са поместени изследвания на Сперански, писани през 20-те и 30-те година на нашия век. Тук единствената работа, приживе печатана от автора, е студията „К истории взаимоотношений русской и югославянских литератур (Русские памятники письменности на юге славянства)“ — от 1923 г., (стр. 7—54), понеже тя пряко се свързва със следващата работа „Русские памятники письменности в югославянских литературах XIV—XVI вв.“ (стр. 55—103). По замисъла на автора тези две изследвания са представлявали по-голямо монографично проучване върху важния проблем за литературните връзки между Русия и южните славяни. Впрочем към този централен проблем се отнасят и следващите трудове: Югославянские тексты „Исторической палеи“ и русские ее тексты (стр. 104—147), Из наблюдений над сложными словами (composita) в стиле литературной русской школы XV—XVI вв. (Из истории византийско-югославянско-русских связей) (стр. 160—197), Повесть взятии Царьграда турками в „Скифской истории“ А. Лызлова (Из истории русско-польско-болгарских связей на рубеже XVII—XVIII вв. (стр. 211—224). Изолирани от тази проблематика за цялата книга остават само изследванията „К истории „Физиолога“ в старой болгарской письменности“ (стр. 148—159) и „Один из источников „Триязычного лексикона“ Федора Поликарпова — рукописный бело-русско-латинско-польский словарь XVII века“ (стр. 198—210).

При трактовката на отделните въпроси Сперански напълно използва южнославянски книжовни паметници, по-точно произведения на старобългарската литература, постоянно дава паралели между старите литератури на българи, руси и сърби. Трудът му изобщо се характеризира с две основни черти: проблемност и богатство на използвания изворен материал. Това се забелязва във всяко изследване. Друга характерна черта е обобщаването на третирания въпрос, като сочи най-важните научни публикации върху него и в същото време като дава свое разрешение. Винаги прави преглед на познатите до негово време преписи на отделните старославянски съчинения, предмет на проучванията му. Всичко това прави извънредно ценна книгата на Сперански,

понеже много улеснява новите занимания по разработването от него проблеми. Заслужава да се изтъкне и това, че авторът на ред места коригира проникнали в науката вестии за някои старославянски ръкописи (напр. стр. 47, 96, 98, 99 и др.). Въпреки обилния материал, подложен на задълбочена научна интерпретация, в редица случаи Сперански се предпазва от категорично изказване по въпроса, предпочита да набележи развитието и състоянието на този въпрос и да подхвърли някои мисли за неговото евентуално разрешаване в бъдеще, когато биха се открили нови материали. Например във връзка с „Притчата за слепаца и за хромия“ той пише: „И поради това въпросът за пътя, по който преминава притчата за слепаца и хромия в южнославянската писменност, остава открит, дори и ако сме съгласни относно руския произход на притчата в този неин вид, както тя се чете в Пролога и в Берлинския сборник“ (стр. 28). Такава осторожност в изводите и предположенията се наблюдава в целия му труд. Като разглежда руско-южнославянските литературни връзки, Сперански никога не забравя и техния общ извор — богатата византийска литература, оказала необикновено силно влияние върху тяхното съдържание и развитие. Даже някои от изследванията имат и подзаглавие „Из историята на византийско-южнославянско-руските връзки“. И тук авторът обилно борови не само с научна литература върху историята на Византия и на византийската култура, но също така работи и с гръцки средновековни ръкописи, въз основа на които коригира някои изказани мнения и прави свои заключения.

Първите две изследвания (стр. 7—103) имат най-голямо значение за нас, понеже пряко са свързани с историята на нашата стара литература. Отначало Сперански прави преглед на въпроса за литературните връзки между руси и южни славяни и намира, че трябва да се преопени досегашната постановка, че редом с безспорното южнославянско влияние в Русия, нужно е да се говори и за обратно, руско литературно проникване сред Балканския юг. В тия случаи най-добре е да се говори за книгообмен между Русия, България и Сърбия, за взаимен и ползотворен за тях културен процес. Той пише: „Всичко това — и много друго — взето общо, неминуемо води към преглед на основното положение за взаимоотношенията на руската и южнославянските литератури, преглед, разбира, се обективен, без предпазливост да се признае предишният наш извод за погрешен изцяло, а да се опита да се провери той при помощта на нови, досега непривличани или недостатъчно привлича-

чани данни, да се внесат допълнения и поправки в отделни случаи“ (стр. 10).

Излизайки от такава позиция, Сперацки пристъпва към конкретно разглеждане на проблема за проникване и влияние на руски книжовни паметници в литературата на българи и сърби през периода XI—XVII в. Разглеждането на произведенията — оригинални, компилативни и преводни — е дадено в хронологически ред, разбира се, доколкото може да се спазва такъв ред. В първата студия, третираща материал до XIV в., се говори за съчиненията: служба на Борис и Глеб, от митрополит Йоан I, по сръбски ръкопис от XIII—XIV в.; Слово о законе и благодати и Послание к брату-столпнику от митр. Иларион; Слово о вере варяжской от Теодосий Печерски; Канонические ответы от митроп. Йоан II; Житие на Феодосий Печерски от Нестор; творби на Кирил Туровски — Притча о белоризце, Притча о слепце и хромце; Номоканона; Пролог, проложни жития и месецословни (паметни) бележки за Мстислав, Борис и Глеб, княгиня Олга, Теодосий Печерски; сборник Пчела; Повест за Акир Премъдрити; жития и сказания за Николай Чудотворец; култови книги с руско влияние (напр. Врачанско евангелие, Зайковски требник и др.). Навсякъде авторът обосновава доказва, че на юг тези произведения проникват от Русия. В обобщението си по въпроса той пише: „От сравнително немногочислените произведения на руската литература през XI—XIII в.в. доста значителна част е станала известна и на славянския юг; преминалите тук руски паметници носят характер общохристиянско-византийски, подражателен, иначе казано: те били израз на този кръг от понятия на Средновековието, който се считал най-важен изобщо; поради това такива произведения на руската литература, които имали от тази гледна точка по-малко значение, по-тясно, местно, каквито са Летопис, Поучение на Вл. Мономах, Слово о полку Игореве, не се възприемали от южнославяните като малко нужни за тях от общо християнско-просветно гледище; същото трябва да се каже и за южнославянските произведения от този „частен“ характер: сравнително не много от тях преминали в руската литература, макар че не може да не се отбележи, че такива на славянския юг за същото време ние знаем твърде малко“ (стр. 53). Тази оценка на Сперански има важно значение за обясняване характера на литературните връзки между Русия и славянския юг не само за посочения период, но и за по-късно време.

Както вече се каза, второто поместено проучване „Русские памятники письмен-

ности в югославянских литературах XIV—XVI в.в.“ (стр. 55—103) е продължение на предишната студия. Досега то беше познато само библиографски и неговото обнародване улеснява извънредно много бъдещите занимания по дадения проблем. Защото и то е наситено с богат материал, интерпретиран задълбочено. И тук Сперански поставя въпроса: „... наличието на тези връзки заставя да се постави въпросът и за взаимните отношения, да се запитаме: ако русите са приемали плодотворно от литературната и книжовна работа на южните славяни, пренасяйки ги в своята литература, то няма ли място и обратното влияние? Иначе казано: не е ли имало пренасяния, усвоявания на паметници, руски по произход от южните славяни?“ (стр. 57). Като такива паметници са разглеждани следните произведения: тълкувания на Никита Ираклийски върху словата на Григорий Бгослов; Сказание о создании Софии Царсградской; Повесть о взятии Царьграда латинянами; Житие Мойсеево; Историческа папая; есхатологически съчинения (Откровение на Методий Патарски, Енохова книга и др.); Житие на Андрей Юродиви; Сказания на Николай Чудотворец. Наблюденията на Сперански го водят до важния извод: „Към края на XVI в. (към който аз отнасям най-вече късни паметници, преминали от старата руска писменост в южнославянската) напълно отчетливо се определили взаимоотношенията между руската и южнославянските литератури. Влиянието на южнославянските литератури върху руската, излизаща на пътя на общението със западноевропейските литератури (чрез Полша и непосредствено), през XVII в. се свежда почти до нищо, докато постепенно разраства въздействието на руската литература върху южнославянските. Това въздействие преминава на отделни струи и през следващия XVIII в. чак до възрождането на южнославянските литератури под влияние на европейския Запад“ (стр. 55). На няколко места изследователят засяга и проблема за второто южнославянско влияние в Русия, без да се впуска в подробности, понеже това не достига така пряко поставената задача. По начало приема, че „от втората половина или може би по-правилно към края на този век (XIV) картината на взаимоотношенията между руската и южнославянските литератури се изменя; тези връзки пак оживяват, започва „второто“ южнославянско движение в руската литература“ (стр. 56). Тази важна мисъл заслужава повече внимание, тя трябва да се подхвърли на допълнителна разработка и да се покаже нейната правдивост. Следователно старата теза, че второто южнославянско (по-точно българско) кни-

жовно влияние започва едва след разгромването на България, благодарение на настаналата емиграция на книжовници, трябва да отпадне и да се приеме значително по-ранно време, примерно от средата на века. Такова методологическо значение има и изказаната мимоходом мисъл за литературно общение между Русия и славянския юг през XIII—XIV в., считани „обикновено като време на упадък и отслабването на по-старата южнославянска традиция в нея; ако тези отношения и да са отслабнали в сравнение с Киевската епоха, то все пак те не може да бъдат смятани като прекъснати ни от едната, ни от другата страна“ (стр. 63—64). И наистина познатите днес вести оправдават мисълта на автора, показват наличие на такова общение между тези литератури.

Студията „Югославянские тексты“, „Исторический падеж“ и русские ее тексты“ (стр. 104—147) също така е изградена върху обилен изворен материал (славянски и гръцки). Сперански намира известни основания да предположи, че „Историческата падеж“ се свързва с книжовното дело на Пахомий Серб, сръбски книжовник, емигрирал в Русия, дете работи активно и в руската литература. Принос към историята на естествознанието в средновековна България е проучването „К истории физиолога“ в старой болгарской письменности“ (стр. 148—159), в което се разглежда три статии от „Физиолога“, поместени в среднобългарски ръкопис от XIV в., № 237 от сборката на Хлудов. Направеният анализ на текста (откъм съдържание и език) довежда автора до заключение, че тези статии от „Физиолога“ са преведени твърде рано в старата българска литература (приблизително към края на XII в.), предхождайки неговия по-пълнен и отделен превод. В приложението към статията Сперански печата и самия старославянски текст.

По постановка и разработка на проблема нещо съвсем ново в науката е изследването на Сперански „Из наблюдений над сложными словами (composita) в стиле литературной русской школы XV—XVI вв.“ (стр. 160—197). Въпросите на стила са един от най-малко проучените и проучвани въпроси в литературознанието и езикознанието. Особено трудни и непроучени са тези въпроси в областта на старославянските литератури и по-точно на старобългарската литература. Освен няколко по-големи работи (Радченко, Яцимирски, Вайнгарт, Лихачов, Цветана Романска) и то главно за литературата през втората половина на XIV в. (Квятий и неговата школа), другите изказвания са все странични. В тази област на научните издирвания особено място

заема работата на добре познатия у нас съветски учен Д. С. Лихачов „Некоторые задачи изучения второго южнославянского влияния в России“ (Москва, 1958, 65 стр.). Въпросите на стила Лихачов разглежда от позициите на литературовед, тясно ги свързва с литературата, като художествено творчество, със съществуващия през средните векове художествен метод в самата литература и с неговото развитие (доколкото такова развитие се наблюдава). Лихачов пише: „Стилет на второто южнославянско влияние се определя от художествените задачи, стоящи пред писателите през XIV—XV в.в. главно пред агиографите. Художественото виждане на писателите от туй време значително се различава от предшествуващото го, особено в областта на агиографията, станало ръководящ жанр на епохата. Това ново художествено виждане — преди всичко ново отношение към човека, съзнание за ценността на неговия вътрешен живот, неговите индивидуални преживявания — заставя писателите от XIV—XV в.в. да обръщат особено внимание на всички страни на емоционалния израз, на експресивността на образите и т. н.“ (стр. 38).

За разлика от Лихачов Сперански прилага друг метод на разработване на проблема — историко-сравнителния метод, при който доминира езиковата трактовка. От сложния проблем избोध за стила в руската литература през XV—XVI в.в. Сперански избира един по-частен въпрос, какъвто е въпросът за сложните думи в руската литературна реч (omposita): „Стремейки се да положи началото на по-широко и задълбочено изучаване на „тържественния“ стил в руската литература през XV—XVI вв. — пише той, — аз се опитам да пристъпя към него чрез анализ на стилистиката, в частност чрез наблюдения над такъв род явления от лексиката на това време, каквито се явяват многобройните composita“ (стр. 160). Сам авторът намира, че работата му е подготвителна за бъдещи по-широки проучвания, което впрочем изразява още в заглавието на труда си „Из наблюдений над сложными словами...“ Правилно поставя той широката употреба на сложните думи в руската литература през XV—XVI в. в пряка връзка с аналогични явления в южнославянските литератури. И за да докаже тази връзка, пристъпва към конкретен анализ на четири групи произведения: 1. Среднобългарският превод на хрониката на Константин Манасий (около 1340 г.); 2. Руските съчинения „Слово избрано против латините“ (около 1461 г.) и „Слова на инока Фома Тверски към княз Борис Александрович“ (1453 г.); 3. Съчинения на

Максим Грек — „един от най-големите писатели през XVI в., изпъкнал с огромната си литературна дейност в различните области на литературата и писмеността и с ценността на внесените от него идеи“; 4. Житие на Александър Невски — типично произведение от периода на разцветта на „тържественния“ стил в руската литература през XVI век.

За своя анализ Сперански използва изследването на чешкия учен М. Вайнгарт „Византийски хроники в църковно-славянската литература“ (Братислава 1922). Анализът на отделните руски съчинения е насочен към показване на родството им с подобни стило-езикови похвати в южнославянските литератури. Няма никакво съмнение, че тази работа на Сперански, със събиране и задълбочено интерпретиран материал в нея, много ще подпомогне новите стило-езикови проучвания върху старославянските литератури. Впрочем тази мисъл Сперански сам изказва в края на труда си, пишейки: „Произведеният анализ на *composita* — характерна черта в лексиката на произведенията на „тържественната“ руска литература през XV—XVI вв. — е само материал за по-пълни и задълбочени наблюдения над еволюцията на стила в литературата през XV—XVI в. в.“ (стр. 197).

Жив литературно-исторически интерес поражда и последното проучване на Сперански в тази му книга, именно „Повест о взятии Царьграда турками в „Скифской истории“ А. Лызлова“ (стр. 211—224), защото повестта е свързана с нашата литература и е играла важна роля за поддържане на патриотично настроение у народа. Сперански е един от най-добрите познавачи на историята на тази „Повест“, на нейното отражение в старославянските литератури, и изобщо на съчиненията, свързани с Цариград. На нея той е посветил много време, напечатал е няколко изследвания. Както личи от бележката на редакторката В. Д. Кузмина, печатаната тук статия представя глава X от авторизованата машинописна монография на Сперански под надслов „Повести и сказания о взятии Цариграда (1453) в русской письменности XVI—XVII вв.“, от която девет глави са печатани в Труды Отдела древнорусской литературы (т. X, стр. 136—165; т. XII, стр. 188—225). Остават необнародвани глава I (Историография) и глава XVI (Нови късни източници за историята на падането на Цариград). Така щото днес може да се счита, че почти всичко, писано от Сперански по този въпрос, е вече достойно на науката.

В последната публикация на Сперански се разглежда връзката на старинната руска „Повест за покоряването на Цариград“

със съчинението „Скитска история“ от Андрей Лизлов, излязло през 1692 г. Историята на Лизлов — пише Сперански — се ползвала „с голям успех, охотно се четяла и преписвала, високо се ценела от съвременниците“. Свидетелство за това е и фактът, че широко е използвана от издателя на руската печатна „История о разорении последнем святого града Иерусалима от римского цесаря Тита, сына Веспосианова. Вторая о взятии славяного столичного града греческого Константинополя (иже и Царьград) от турского султана Мохамета второго“, напечатана в Москва през 1713 г. По думите на Сперански това е „най-младият комплекс от сказанията за Цариград — последният етап в еволюцията на тази повест в Русия“, която също получила голямо разпространение (има над десетина печатни издания и много ръкописни преписи от XVIII и XIX век). Направеният подробен анализ на тези две съчинения довежда Сперански до такъв извод: „В този вид печатното издание от 1713 г. преминало в следващите XVIII и XIX в. и в ръкописните копия. С това, доколкото ми е известно, се завършва еволюцията на текста на Повестта от началото на XVI в. за превземането на Цариград от турците в нашата литература. От типична „воинска“ московска повест постепенно станала повест историческа (не по-късно от началото на XVII в.), а после в повест историческа, но с „научен“ характер в духа на историографията на XVII в. (във втората половина или в края на века). Тази „научна“ повест (сега „История“) преминала в XVIII в., съхранявайки своята предишна популярност в литературата“ (стр. 223).

Важна за нас е констатацията на Сперански, че тъкмо това руско издание от 1713 г. е послужило като първоизвор за проникване на Повестта за завладяването на Цариград и в българската литература през XVIII в., позната по някои преписи в наши дамаскини. Съдържанието на българския текст (издаден от Л. Милетич в Сборник за народни умотворения, кн. XII, 1895), подборът на статите в него дават основание на Сперански да заключи, че българският текст представлява препис от руското издание от 1713 г. Това разрешение на въпроса за произхода на българския текст на Повестта коригира схващането на Милетич, според когото нашият текст е свободен превод от руската Повест за Цариград, според нейната редакция в Хронографа: „Близкото съвпадение на българския текст на Повестта с руското печатно издание от 1713 г. — пише Сперански — несъмнено ще опровергае това разбиране, явявайки се като ново свидетелство за продължава-

нето на руско-българските литературни връзки през първите десетилетия на XVIII в.“ Корекцията на Сперански трябва да се внесе в нашата научна литература.

Разнообразието на разглежданите въпроси, богатството на използвания материал, обобщаването на научното състояние на дадения проблем, склонност към разрешаване на проблема, когато вестите са достатъчни, или само изказване на предположение, когато тези вести са все още малко, широко прилагане на сравнително-историческия метод, богато използване данните и положенията на езикознанието, привлечено в помощ на литературната история — ето това са най-важните отличителни достойнства на книгата на М. Н. Сперански. Към някои от изследванията, писани преди повече от 30 години, може да се направят един или други бележки и поправки, но те не изменят нейната солидна разработка. Трудът на Сперански трябва да се цени с оглед на състоянието на славистичната наука по негово време, а също и по възможностите той да използва чуждестранна научна литература. В това отношение трудът му стои на голяма висота — Сперански използва огромна научна литература и материал от много старославянски ръкописи, с голяма част от които е работил непосредствено по време на своите командировки (България, Сърбия, Чехословакия, Германия и пр.). Като една такава поправка, която заслужава да се отбележи, е напр. неточната мисъл на Сперански: „Българският превод на хрониката (т. е. Манасиевата хроника — Б. А.), добре знаещ славянски и гръцки език, се стремил възможно по-близко, по-буквално да предаде своя оригинал (което се препоръчвало от школата на Евтимиевите последователи-писатели)... В резултат се оказало, че българският превод на хрониката си остава един от южнославянските паметници от XIV—XV в. в., който е най-обилен с сопосиѣ по количество и разнообразие“ (стр. 163). Сам Сперански приема, че Ма-

насиевата хроника е преведена през 1340 г. (стр. 160), а известно е, че по това време изобщо не може да се говори за Евтимиева школа (тя е около 30—35 години по-късно). Житието на Николай Чудотворец, преработка на Дамаскин Студит, се среща в далеч повече южнославянски преписи, отколкото са посочени (стр. 101—102). Същото се отнася и за „Сказание за създаването на света София Цариградска“ и за „Повест за покоряването на Цариград от турците“. Между тях като съвсем неизвестен в науката бих споменал ръкопис № 352 на Румънската академия на науките, който съдържа „История на Юдейската война“ от Йосиф Флавий и „Повест за покоряването на Цариград от турците“, преписана по руското печатно издание от 1713 г., в което също са поместени двете горни съчинения. Въпросният ръкопис № 352 е писан през 1754 г. от сръбския архимандрит Софроний Попович. Не е точна бележката на Сперански, според която днес не е известно где се намира т. н. Беляковски сборник (стр. 47). Този ценен българска ръкопис се пази в Софийската народна библиотека под № 309 (вж. Б. Цонев, Опис, I, 1910 г., стр. 254—257).

Книгата на Сперански „Из историята на руско-славянските литературни връзки“ е извънредно ценно и навременно издание. Явявайки се ценен влог в научната литература върху оживените културни връзки между Русия и южните славяни, тя в същото време спомага твърде много за по-нататъшното задълбочено проучване на тези взаимни отношения. И накрай би могло да се направи такова пожелание — не е ли възможно да се пригответи още една книга, в която да бъдат печатни трудове на Сперански върху историята на руско-южнославянските литературни връзки до XVIII в.? Много от неговите изследвания, пръснати по разни руски и чуждестранни периодични издания, днес трудно се използват поради липса на самите издания.

БОНЮ СТ. АНГЕЛОВ

Редакционен комитет:

ПАНТЕЛЕЙ ЗАРЕВ — главен редактор

ГЕОРГИ ДИМОВ, ГЕОРГИ ЦАНЕВ, ЕМИЛ ГЕОРГИЕВ, ЛЮДМИЛ СТОЯНОВ,
МИНКО НИКОЛОВ, ПЕТЪР ДИНЕКОВ, СТОЯН КАРОЛЕВ, ТОДОР ПАВЛОВ

Редактор-секретар — Христо Йорданов